

РОЗДІЛ 3. ГОЛОДОМОР ОЧИМА СУЧАСНИКІВ

3.1. МЕМУАРИ, ЩОДЕННИКИ І СПОГАДИ – ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДНИХ ТРАГЕДІЙ

Серед писемних джерел з історії голодоморів на Миколаївщині окрему підгрупу становить мемуаристика: спогади, щоденники, листи учасників або свідків подій. До мемуарної літератури (від латинського *memoria* – пам'ять) відносяться твори про дійсні соціально-економічні, політичні, сімейні процеси, описані учасниками подій або їх безпосередніми спостерігачами через певний проміжок часу. Особливості мемуарних джерел випливають із особливостей їх написання. Кожного разу мемуарист, беручись за перо, вже наперед бачить мету твору, тобто він свідомо обирає ту чи іншу суб'єктивну позицію щодо осіб і явищ, про які має намір писати, показати їх велике чи мізерне значення, відбити свою роль у подіях.

Будучи оповідним джерелом, спогади відрізняються від інших їх різновидностей як самим жанром, його законами і специфікою, так і більшою суб'єктивністю, зумовленою тим, що вони повніше відбивають індивідуальність автора, його симпатії чи антипатії. Особливість мемуарів полягає в тому, що стрижнем подачі інформації, її організації, форми і структури виступає сам автор, через призму поглядів якого відбиваються й оцінюються всі факти, події, свідком або учасником яких він був сам чи дізнався про них з інших джерел. Мемуари передають атмосферу епохи, її колорит, віддзеркалюють суспільні погляди, що були панівними на час їх написання.

Мемуари і спогади вимагають критичного ставлення до себе ще й тому, що в них важко вирізнити, які події описані на основі власного спостереження чи участі автора, а які він подав з тогочасних розповідей, чуток, чи придумав сам. Згадані недоліки спогадів як історичних джерел дослідник повинен враховувати кожного разу.

Водночас спогади і мемуари серед історичних джерел мають свої переваги. У них часто зберігається інформація про такі події та моменти історичного процесу, якої немає і здебільшого не може бути в інших історичних джерелах. Особливо це стосується проблем голодоморів у певних регіонах України, де спогади можуть виступати взагалі єдиним джерелом.

Значимо, що самі мемуари можуть бути класифіковані за певними аспектами, наприклад за джерелами їх створення. В одних випадках вони ґрунтуються лише на пам'яті автора, в інших – на записах, щоденниках, які вів автор у процесі описування подій, що підносять рівень їх документальності. Нерідко мемуаристи

звертаються до документів, архівних матеріалів, періодики. Відрізняються мемуари й за формою: поряд із безпосередньо авторськими спогадами трапляються літературні записи споминів.

Участь історика в роботі над спогадами може бути різною. Здебільшого це допомога в оформленні мемуарів, але досить поширеним є також літературний запис усних, диктофонних або відео спогадів. Мемуаристика включає в себе й такі види джерел особового походження, як щоденники, дорожні нотатки, літературні автобіографії, біографічні анкети, особисті листи, художні заповіді тощо. Їх також слід використовувати при дослідженні історії голодоморів на Миколаївщині.

Ці матеріали відтворюють особливості духовного життя суспільства України у ті роки, дають змогу простежити найтрагічніші моменти голодоморів у рамках окремого населеного пункту або окремої сім'ї.

Слід зауважити, що користування будь-якими документами та матеріалами цих років вимагає критичного підходу до них, особливо до цифрових даних, прізвищ, що подають люди. Необхідно враховувати, що пройшли десятки років від згадуваної події, багато що стерлося з пам'яті, а інколи бажане видається за дійсне. Критичний підхід необхідний також через страх, що продовжує до цього часу впливати на свідків трагічних подій.

Спогади, мемуари, щоденники, автобіографії історик не завжди може вважати наріжним каменем своїх праць, однак він не може без них обійтися, особливо коли це стосується проблем голодоморів.

У навчальному посібнику використано більше 60 спогадів свідків голодомору 1932-1933 рр. на Миколаївщині, які передають духовну атмосферу періоду їх створення та вперше вводяться до наукового обігу.

Застосування сучасних методик джерелознавчого дослідження стосовно спогадів, мемуарів та щоденників поруч із уточненням методологічних засад та критичним ставленням до джерела дозволяє сподіватися, що вони є достатніми для здійснення ґрунтовного комплексного наукового дослідження історії голодоморів на Миколаївщині, що відповідатиме сучасному стану історичної науки і сприятиме суттєвому збільшенню науково-методичного та фактологічного базису проблеми.

Рекомендована література:

1. *Голод-геноцид 1932-1933 років на території Миколаївщини: погляди істориків, очевидців, архівні матеріали (до 70-річчя трагедії).* – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003.

2. Голубцов В.С. Мемуары как источник по истории советского общества. – М.: Наука, 1970.
3. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. – К.: Освіта, 1996.
4. Історичне джерелознавство: Підручник // За ред. Я.С. Калакури, І.Н. Войцехівського, С.Ф. Павленка та ін. – К.: Генеза, 2002.
5. Ковальченко И.Д. Исторический источник в свете учения об информации // История СССР. – 1982. – № 3.
6. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. – Львів: Світ, 1999.
7. Мемуари – джерело з історії селянського повстанського руху на Півдні України // Наукові праці. Зб. – Т. 12: Політичні науки. – Миколаїв: МФ На УКМА, 2001.
8. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008.
9. Черноморский М.Н. Мемуары как исторический источник. – М., 1959.